

Seyh Sinan Külliyesi – Alaşehir / Manisa

tirilmiştir. Derin bir eyvan izlenimi veren bu girişin iç kısmında iki yuvarlak niş, batı kenarında sivri kemerli bir pencere mevcuttur. Taş ve tuğladan inşa edilen türbe devşirme malzemelerin kullanıldığı görülmür. Orijinal olan ahşap kapı kanatları kakma tekniğinde yıldız, palmet ve rûmillerden meydana gelen süslemeye sahiptir.

Bu ufak külliyein yok olmuş yapılarından olan tekke camininin 50 m. kadar güneydoğusunda bulunuyordu. İçinde çok miktarda yazma eserin muhafaza edildiği kütüphanesi kalın duvarlar üzerine oturan tek kubbeli bir yapıydı. Erzurum Kadısı Mehmed Zihni Efendi kitaplarını buraya vakfetmişti. Yapı, içindeki kitaplarla birlikte 4 Eylül 1922 tarihindeki bir yangında yanmıştır. Tekke ve kütüphane binaları 1926'da yolun genişletilmesi için yıkılmıştır. Caminin doğusundaki hazireden sadece 5 m²'lik bir kısım kalmıştır. Bu haziredeki mezar taşlarının bir kısmı yerindedir, bir kısmı da avlu duvarına yaslanmış haldedir. Bir mezar taşı ise musallâ olarak kullanılmıştır. Mezar taşlarında XVIII. yüzyıl motiflerinden oluşan ve kaliteli bir taş işçiliği gösteren kompozisyonlar görülmektedir. Bunların bir kısmında cami, evler, ağaçlar, vazo içinden çıkan karanfil ve zambak gibi çiçekler tasvir edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Gökçen, *Sicillere Göre XVI. ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları*, İstanbul 1946, s. 27-28; Recep Akıncı, *Eski Philadelphia: Bugünkü Alaşehir*, İzmir 1949, s. 103-105; R.

Anhegger, "Beiträge zur frühosmanischen Baugeschichte", *Zeki Velidi Toğan'a Armağan*, İstanbul 1950-55, s. 302; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 22-26, rs. 40-48; Gül Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları*, Ankara 1989, s. 106-108, 170-175, rs. 100-101, 178-181; M. Kemal Özergin, "Türkiye Kitabeleri", *STY*, IV (1971), s. 67-71, rs. II; Hüsamettin Aksu – Enis Karakaya, "Alaşehir Şeyh Sinan Efendi Külliyesi", *STAD*, sy. 12 (1993-94), s. 9-15.

ENİS KARAKAYA

ŞEYH ŞÂMİL

(1797-1871)

**Rus işgaline karşı direnişiyle tanınan
Dağıstanlı lider ve mücahid.**

Dağıstan'ın Gimri köyünde dünyaya geldi. Babası Avarlar'dan Muhammed, annesi Avar beylerinden Pîr Budak'ın kızı Bahu Mesedu'dur. Doğduğunda kendisine dedesi Ali'nin adı verildi. Ancak sürekli hasta olduğundan ad değiştirmenin iyi geleceğine dair geleneksel inancın etkisiyle ailesi adını Şâmîl (Şâmûîl, Şemûîl) olarak değiştirdi. Kısa bir süre sonra sağlığına kavuşan Şâmîl ilk eğitimini dayısından aldı. Ardından arkadaşı Molla Muhammed ile birlikte Harakinili Said ve ileride kayınpederi olacak olan Nakşibendî şeyhi Cemâleddin Gazi-Kumukî'den dinî ilimleri tahsil etti ve yirmi yaşlarında ileri bir seviyeye ulaştı. Kuzey Kafkasya müslümanlarının XVIII. yüzyılın sonlarında Ruslar'a

karşı başlattıkları, Ruslar'ın müridizm, kendilerinin gazavât adını verdikleri direniş hareketi, bu hareketin lideri İmam Mansûr'un ölümünden sonra uzun yıllar liderden mahrum kalmıştı. Nakşibendî-Hâlidî şeyhi İsmâîl Şîrvânî'ye intisap ederek hilâfet aldıktan sonra 1823'te Dağıstan'a dönen Şeyh Şâmîl'in arkadaşı Molla Muhammed 1829'da gazavât hareketinin liderliğine seçildi ve Kafkasya halklarını Ruslar'a karşı cihada davet eden bir bildiri yayımlayarak hareketi yeniden başlattı. Şeyh Şâmîl imam ve gazi unvanıyla anılan Molla Muhammed'in en önemli yardımcısı oldu.

Molla Muhammed ve Şâmîl 1830'da Hunzak Kalesi'ni almaya teşebbüs ettilerse de başarı sağlayamadılar. Aynı yıl Hazar denizi sahilindeki Tarku'ya saldırdılar, ancak Rus kuvvetlerinin yetişmesi üzerine geri çekilmek zorunda kaldılar. Ertesi yıl Tarku'yu ele geçirip Derbend ve Kızılyar'ı kuşattılar. 1832'de Viladi Kafkas şehri önlerindeyken Ruslar'ın Çeçen ve Avar topraklarında ilerleyip Gimri'ye kadar gelmeleri üzerine Dağıstan'a döndüler. Yapılan savaşta Molla Muhammed şehid düşerken Şâmîl ağır yaralı olarak kurtuldu (20 Kasım 1832). Ruslar bu olaydan sonra Dağıstan'da direniş hareketinin sona erdiğini düşünürken Molla Muhammed'in yerine imam seçilen Hamza Bey (Hamzat Bek) mücadeleyi sürdürdü. Hamza Bey'in bir suikast sonucunda öldürülmesinin (19 Eylül 1834) ardından Şâmîl, Avar ulemâsı ve ileri gelenleri tarafından imam seçildi. Şâmîl, Hunzak'a yürüyerek Avaristan'ın tamamını kontrolü altına aldı. Kısa bir süre sonra Kuzey Dağıstan'daki Rus kuvvetlerinin yeni kumandanı General Lanskoj, Gimri köyünü tahrip etti. Ruslar Hunzak'a bir sefer düzenleyip Akuşa ve Girgil'i ele geçirdiler. Böylece Kuzey Kafkasya Rus hâkimiyetine girdi.

Şeyh Şâmîl, Dağıstan'da kendi varlığını güçlendirmeye çalıştı. Çeçenistan'da yeni

Şeyh Şâmîl

bir güç haline gelen Hacı Taşov ve Kibid (Kebed) Muhammed ile bir anlaşma yaparak Dağıstan ve Çeçenistan'da hâkimiyetini sağlamaştırdı. Bunun üzerine Ruslar, Şâmil'in otoritesini kırmak ve halkı ikna etmek amacıyla Rus hükümetine sadık müslüman bir din âlimi olan Kazanlı Tâceddin Efendi'yi bölgeye gönderdiler. Fakat halk onun bölgeye gelmesini istemedi. Bu başarısız girişimin ardından Ruslar, Şâmil'i ortadan kaldırmak için Çeçenistan ve Dağıstan'a bir askerî harekât yapmaya karar verdiler. Zandak ve İrgin'i ele geçirdikten sonra Şâmil'in savunmada kalmasından yararlanarak Aşilta'ya bir harekât düzenlediler. Ancak bu çarpışmalarda büyük kayıplar verdiler; Avremenko ve Pisaref adlı kumandanları öldürüldü. Diğer taraftan General Fészé, Ocak 1837'de Grozni'ye ulaşmasının ardından Aşağı Çeçenistan ve Büyük Çeçenistan'a iki sefer yaptı. Aşilta yenilgisinden sonra General Fészé, Mayıs 1837'de Dağıstan seferine çıkıp Hunzak, Ensal ve Aşilta'yı ele geçirdi. 8 Temmuz'da Şâmil'in bir aydır kuşatma altında olduğu Tilitl önlerine vardı. Şâmil'in direnişiyile karşılaşan Ruslar onun ateşkes önerisi üzerine Hunzak'a geri çekildiler. Bu sırada Çar I. Nikola, Tiflis'te Şâmil ile görüşmek istediye de Şâmil bunu reddetti. Daha sonra çarın görüşme isteğini bil-diren mektubuna verdiği cevapta Kafkasya'da çarın hâkimiyetini kesinlikle tanımayacağını, vatan topraklarında taş üstünde taş bırakılmasa bile kararını asla değiştirmeyeceğini bildirdi.

1838 yılı Dağıstan ve Çeçenistan'da oldukça sakin geçti. 1839 Mayıs'ında General Grabbe, Rus hatları ile geçiş yollarına baskınlar düzenleyen Hacı Taşo'yu etkisiz hale getirmek haziran ayı başlarında 30.000 kişilik ordusuyla Şeyh Şâmil'e karşı sefere çıktı. Şâmil, Ruslar'ı durduramayıp Ahulgho'a çekilmek zorunda kaldı. Ruslar 13.000 kişilik kuvvetle Ahulgho'u kuşattılar. 1000 kadarı savaşçı, geri kalanı kadın, çocuk ve yaşlı 4000 kişiyle Ahulgho'u savunmaya çalışan Şâmil ateşkes istemek zorunda kaldı. Grabbe bu teklifi kabul etmek için Şâmil'in oğlunu rehine olarak göndermesi, Ahulgho'un şartsız teslimi, bütün silâhların Ruslar'ın emrine verilmesi gibi şartlar ileri sürdü. Ancak dört gün süren müzakerelerin ardından Şeyh Şâmil bu şartları reddetti. Seksen gün süren çarpışmalardan sonra Ruslar 4 Eylül 1839'da Ahulgho'u ele geçirdilerse de binlerce kayıp verdiler. Ahulgho savunması Kafkasya direnişinin bir dönüm noktası oldu. Kuşatmadan yedi müridiyle birlikte kurtu-

lan Şeyh Şâmil önce İçkeri'ye (Küçük Çeçenistan) gitti. Nâibleri Şuayb Molla, Hacı Taşov ve Dargili Cevad Han da buraya geldi. Şeyh Şâmil kendisine itirazsız itaat edilmesi şartıyla İçkeri'nin yönetimini kabul etti ve ilk iş olarak Çeçenistan'ı dört nâibi arasında paylaştırdı. Nâibleri Ahverdil Muhammed ile Şuayb Molla Nazran, Gurzul ve Grozni'ye saldırılarda bulunurken kendisi Kuzey Dağıstan'a yönelip Rus kuvvetlerini İşkarti ve İrpili yakınlarında ağır bir yenilgiye uğrattı (Temmuz 1840). General Grabbe, Aşağı Çeçenistan ile Büyük Çeçenistan'a iki sefer düzenledi, ancak başarılı olamadı. Bölgedeki bazı nâiblerle hanları kendi yanına çeken Şâmil, 1841 yılının ilk yarısını Çeçenistan ve Dağıstan'da Ruslar'a karşı düzenleyeceği saldırılar için hazırlık yapmakla geçirdi. Yaz sonunda nâibleri Kibid Muhammed ile Cevad Han doğudan, Hacı Murad batıdan Avaristan'a, kendisi de Kasım 1841 sonlarında Dağıstan'a girdi. Ruslar, Şâmil'in bu saldırılarına karşılık veremedi. 1842 yılına girerken Şeyh Şâmil, Çeçenistan ve Dağıstan'ın tek hâkimi oldu. General Grabbe'nin Mayıs 1842'de 10.000 kişilik bir orduyla başlattığı Dargiye (Dargi) harekâtı, Şuayb Molla'nın baskınları karşısında başarı sağlamadı. Rus generalinin bu başarısızlığı Kuzey Kafkasya'da Şâmil'in gücünü sağlamlaştırdı. 1843 Eylülünde Şâmil, bir günden daha az zamanda 70 kilometreden fazla yol katederek Ensal'i ve Avaristan'daki bütün Rus kalelerini fethetti.

Şeyh Şâmil, General Argutinsky-Dolgurukov'un Avaristan'a gelmesi üzerine ekim ayında geri çekilmek zorunda kaldı. Buna rağmen yaptığı harekât Ruslar için tam bir yenilgiye sonuçlandı. Ruslar, Kafkas orduları başkumandanını değiştirip General Neidhardt'ın yerine Vladimir Osipoviç Gurko'yu getirdiler. Ancak Gurko da Şâmil'in Girgil ile (Gergebil) Tarku'yu ele geçirmesini ve kumandanlarından Şuayb Molla'nın Vnezapnia'ya yaptığı saldırıyı önleyemedi. Şâmil 1844 yılı başlarında Kuzey Dağıstan'ın kesin hâkimi durumunda idi. Çar I. Nikola, 30 Aralık 1843'te General Neidhardt'a gönderdiği emirname Şâmil'in bütün ordularının dağıtılmasını istiyor, ayrıca onun bazı destekçilerinin kazanılması için 45.000 ruble gönderildiğini belirtiyordu. Çar özellikle, Şâmil'in hocası ve kayınpederi Şeyh Cemâleddin ile Akuşa ve Tsuhadar kadınlarının ve Tilitli Kibid Muhammed'in Rus tarafına çekilmesinin önemli olduğunu söylüyor, bunun yanında güçlü bir ordunun Kafkasya'ya sevk edileceğini bildiriyordu. Fakat Avaristan'a

yönelik Rus askerî harekâtı Şâmil'in güçlü savunması karşısında başarılı olamadı. Sonunda General Neidhardt görevinden alındı ve yerine Prens Vorontsov, Kafkas orduları başkumandanı ve Kafkas genel valisi olarak tayin edildi. 8 Nisan 1845'te Tiflis'e gelen Prens Vorontsov tek koldan saldırıya geçmeye karar verdi. 15 Haziran'da 21.000 asker, kırk iki parça top ve bir roket bataryasıyla Gertme'den ilk seferine başladı. Aynı gün Şâmil'in terkettiği Terengul'u aldı. Ardından Salatav ile Gumbet arasındaki Kırk Geçidi'ni geçmeye başladı. 4000 asker ve on topla Andi Geçidi'ni aşan Vorontsov 23 Temmuz'da Şâmil'in idarî merkezi Dargiye'ye girdi. Ruslar'ın büyük gücü karşısında savunma veya meydan savaşı yapmanın uygun olmayacağını düşünen Şâmil, Dargiye'yi fazla direnmeden terketti. Çeçenistan'a çekilip âni baskın hareketlerine yöneldi. Bu arada Dargiye'yi tahrip ettikten sonra dönmekte olan Rus kuvvetlerine saldıran mücahidler üç general, 195 subay ve 3000'den fazla askerî öldürdüler.

1846 Nisanında Şeyh Şâmil, Kabartay bölgesi üzerinden batıdaki Çerkezler'le birleşip Kafkasya'nın birliğini sağlamak amacıyla 14.000 asker ve sekiz sahra topundan oluşan bir orduyla Şali'ye yürüdü. Nisan sonlarında Aşağı Kabartay'da Kupra nehrine ulaştı. Ancak Ruslar'ın gelmekte olduğunu öğrenince geri döndü. 1847 yılının ilk aylarını Dargiye-Vedan (Vedeno) diye adlandırılan yeni karargâhında geçiren Şâmil, haziran ayında Gergebil önlerine gelen Prens Vorontsov kumandasındaki Rus kuvvetlerine karşı kahramanca bir direniş gösterdi. Yaklaşık bir hafta süren çarpışmalarda Ruslar büyük kayıplar vererek geri çekildi. Ağustos-Ekim 1847'de Prens Vorontsov'un Şalti harekâtı, Haziran 1848'de General Argutinsky-Dolgurukov'un Gergebil, 1849 yazında Kibid Muhammed'in yeni karargâhı Çoh kuşatmaları dışında Kırım savaşının patlak verdiği Ekim 1853'e kadar Kafkasya'ya genellikle sükûnet hâkim oldu.

Şeyh Şâmil, Mart 1853'te Sultan Abdülmecid'e bir mektup yazarak durumu ona bildirdi. Buna rağmen henüz resmen savaş başlamadan Kafkasya'da ve özellikle Dağıstan'da Rus askerî yığınağını sekteye uğratacak eylemlere girişti. Nâibi Muhammed Emin, haziran ayında Suca bölgesinde Ruslar'a ait iki karakol-kaleyi ele geçirirken kendisi Zakartala tepesiyle Meseldeger'e hücum etti. Bir an ewel Tiflis'e ulaşmak isteyen Şâmil'in Güney Kafkasya'daki bu eylemlerinin amacı, muhtemel bir

Osmanlı-Rus savaşına karşı Ruslar'ın bölgede askerî yığınak yapmasını önlemektir. Osmanlı hükümeti Ağustos 1853'te, Anadolu ordusu müşiri Abdülkerim Paşa'ya muhtemel bir Osmanlı-Rus savaşında kendilerine yardımda bulunması için bir kişiyi Şeyh Şâmil'e göndermesini emretti. 4 Ekim 1853'te Kırım savaşının başlaması Osmanlı Devleti'nin Kafkasya ile daha yakından ilgilenmesini zorunlu hale getirdi. Sultan Abdülmecid 9 Ekim 1853'te Şeyh Şâmil'e bir ferman yollayarak onu Ruslar'a karşı cihada çağırırdı. Bu çağırma 13 Aralık 1853'te cevap veren Şeyh Şâmil, Tiflis üzerine bir askerî harekâta girilirse Ruslar'ın Kafkaslar'dan çıkarılabileceğini bildirdi. Ancak bu teklif Osmanlı Devleti'nce kabul görmedi. Osmanlı Devleti Mayıs 1854'te, Dağıstanlı Halil Bey'in teklifiyle Şeyh Şâmil'e Dağıstan serdar-ı ekremi unvanını verdi. Oğlu Gazi Muhammed, Danyal Sultan ve İsmâil Paşa'yı mirivalık, Şemhal Hanı Ebû Müslim'i feriklik rütbesiyle ödüllendirdi. Tiflis'e karşı askerî bir harekât yapılması konusunda ısrarlı olan Şâmil, Temmuz 1854'te Gürcistan'ın Kaheti bölgesine girdi. Bu sırada nâibi Muhammed Emin, Çerkezistan'da bulunuyordu. Osmanlı-Batum ordusu da Özürgeti bölgesindeydi. Şeyh Şâmil, bütün gayretlerine rağmen Osmanlı ordusunun Tiflis'e doğru hareket etmesini sağlayamadı ve karargâh yeni Dargiye'ye çekildi.

Haziran 1853'ten itibaren yaptığı saldırılarla Güney Kafkasya'daki Ruslar'ın seferberlik hazırlıklarını sekteye uğratan Şeyh Şâmil'in bu hareketi, Kasım-Aralık 1853 aylarında Kars-Gümrü yönünde cereyan eden muharebelerde Ruslar'ın savunmada kalmasında önemli rol oynadı. Osmanlı bahriyesinde görevli İngiliz Amiral Adolphus Slade bir raporunda Rusya'yı barışa zorlamak için Kafkasya'nın fethedilmesi

nin, bunu sağlamak için Çerkezler'in yanı sıra Şeyh Şâmil ile iş birliği yapılmasının gerekli olduğunu söylüyordu. Fakat gerek Şeyh Şâmil'in Dağıstan'daki kritik durumu gerekse Osmanlı Devleti'nin pasif tutumu Kafkasya'daki Rus varlığını sona erdirecek harekâtın gerçekleşmesini önledi, böylece tarihi bir fırsat değerlendirilemedi.

Paris Antlaşması'ndan (30 Mart 1856) sonra Rusya'nın Prens Baryatinsky'yi yeniden Kafkas orduları başkumandanlığına ve Kafkas genel valiliğine tayin etmesi, Kafkasya'nın ve dolayısıyla Şeyh Şâmil'in kaderini belirleyen en önemli gelişme oldu. Prens Baryatinsky, Kafkasya'daki kuvvetlerini beş gruba ayırarak her birinin başına bir kumandan tayin etti. Haziran 1857'de 8500 piyade, 1400 süvari ve on toptan oluşan Prens Orbelyani kumandasındaki güçler Salata'vı ve Burtinah'ı ele geçirdi. 12-28 Kasım tarihlerinde Zandak ve Dilim ile bu ikisi arasında bulunan bölge talan edildi. Lezgi hattından harekete geçen Baron Vrevsky, 14 Temmuz'dan itibaren üç hafta içinde Kafkas sıradağlarını güneyden aşarak Didolar'ın ülkesinin güneybatı ve kuzeydoğu kısmını tahrip etti. Çeçenistan kuvvetleri kumandanı Yevdokimov, 28 Ocak 1858'de Argun Geçidi'ni ele geçirip nisan ayında Aşağı Çeçenistan'da 15.000 kişinin yaşadığı doksan altı köyü itaat altına aldı. Hazar hattının yeni kumandanı Wrangel'in temmuz ayında başlayan ve ağustos boyunca devam eden askerî harekâtı neticesinde bölgedeki on beş Çeçen topluluğu Ruslar'a teslim oldu.

1859 yılına girerken Şeyh Şâmil yine savunma pozisyonundaydı. Yevdokimov 19-21 Şubat 1859'da yeni Dargiye'yi kuşattı. Yevdokimov ve Wrangel eş zamanlı olarak 26 Temmuz'da büyük bir saldırı başlattılar. Şâmil, ailesi ve 400 müridiyle Gunib'e çekildi. Ruslar 21 Ağustos'ta 70.000 kişilik bir

orduyla Gunib'e ulaştılar. Prens Baryatinsky Şâmil ile görüşmek istediye de red cevabı aldı. Şeyh Şâmil önce vurularak ölmeyi düşündüye de sonunda oğulları Gazi Muhammed ve Muhammed Şâfiî ile birlikte teslim olmak zorunda kaldı (6 Eylül 1859). Prens Baryatinsky'nin karargâhına götürülen Şeyh Şâmil saygıyla karşılandı; Ruslar uzun zamandan beri direnişini kırmaya çalıştıkları Şâmil'e iyi davrandılar. Şeyh Şâmil ertesi gün Temirhanşura'ya, oradan Saint Petersburg'a, ardından Kaluga'ya götürüldü. Çar Aleksandr onunla burada görüştü; çarın onu kucakladığı rivayet edilir. 1869'da kendi isteğiyle Kiev'e gönderilen Şeyh Şâmil, Ruslar'ın izin vermesi üzerine hacca gitmek amacıyla 31 Mayıs 1869'da İstanbul'a gitti. Aynı gün sadrazamla görüştü, daha sonra şeyhülislâmı ve Dâhiliye nâzırını ziyaret etti. 15 Ağustos 1869'da Sultan Abdülaziz tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda kabul edildi. Yedi ay Koska'da kendisine ayrılan köşkte oturdu. Sultan Abdülaziz, Şeyh Şâmil'e ve aile fertlerine maaş bağlattı. Hac farızasını yerine getirdikten sonra İstanbul'a dönmesi beklendiği için Zarif Paşa Konağı kendisine tahsis edildi. 15 Ocak 1870'te Sultan Abdülaziz'e bir veda ziyaretinde bulunup 25 Ocak'ta İstanbul'dan ayrılan Şeyh Şâmil hac görevini ifa etmesinin ardından 1871 yılında Medine'de vefat etti ve Cennetü'l-baki'de defnedildi. Şeyh Şâmil'in oğullarından Gazi Muhammed, Osmanlılar'ın hizmetine girmiş ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ruslar'a karşı savaşmıştır. Muhammed Şâfiî, Rus ordusunda tuğgeneralliğe kadar yükselmiş, bir süre Moskova'da, daha sonra Kazan'da yaşamıştır. Küçük oğlu Muhammed Kâmil'den olan torunu Sa'id Şâmil 1920'li yıllarda Dağıstan'ın bağımsızlığı için Ruslar'la savaşmıştır.

Bir Nakşibendî şeyhi olan Şâmil lider (imam) seçildikten sonra güçlü hitabeti, kararlı tutumu, askerî ve siyasi dehasıyla Dağıstan'da ve bütün Kafkasya'da temayüz etmiştir. Hem idarî hem dinî otoriteydi. Bundan dolayı yazışmalarında imam ve emîrül-mü'minin unvanlarını kullanmış, hükmü altındaki bölgelerde idarî sistemi yeniden düzenlemiştir. Siyasî, idarî, dinî ve adlî görevlerde kendisine yardımcı olan bir divan mevcuttu. Ülkeyi nâibliklere ve vilâyetlere ayırarak başlarına idarî ve askerî yetkilere sahip nâibler tayin etmiştir. Her nâibin bir müftüsü vardı. Üç dört nâibliğin bir vilâyet oluşturduğu bu yapıda vilâyetlerin başında yüksek rütbeli nâibler bulunuyordu. Ahverdi Muhammed, Kibid Muhammed, Şuayb Molla, Hacı Taşov, Dan-

Şeyh Şâmil'in yakalanışını tasvir eden yağlı boya tablo

yal Sultan ve Hacı Murad ile Gazi Muhammed bunlar arasında sayılabilir. Bunun yanında nâiblerin faaliyetlerini kontrol etmek için muhtesib adı verilen görevliler vardı. Şeyh Şâmil'in oluşturduğu idarî ve askerî yapı, Ruslar'a karşı Dağıstan ve Kafkasya'da yirmi beş yıl boyunca büyük direniş göstermiştir. Rus İmparatorluğu'nun güçlü ordularını karşısında unutulmaz destanı bir mücadele veren Şeyh Şâmil'in adı Rus işgaline karşı direnen Kafkas kavimlerinin hâfızasına nakşedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şerafeddin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul 1961, tür.yer.; Ömer Faruk Akün, "Eski Bir Şeyh Şâmil Destanı", *Atsız Armağanı* (haz. Erol Güngör v.dğr.), İstanbul 1976, s. 17-59; L. Blanch, *Cennetin Kılıçları* (trc. İzzet Kantemir), İstanbul 1978; Muhammad Hamid, *Imam Shamil: The First Muslim Guerilla Leader*, Lahore 1979; A. Bennigsen – C. Lemerrier-Quequejay, *Sûfi ve Komiser* (trc. Osman Türer), Ankara 1988, s. 327-348; Mustafa Budak, "1853-1856 Kırım Harbi Başlarında Doğu Anadolu-Kafkas Cephesi ve Şeyh Şâmil", *Kafkas Araştırmaları I*, İstanbul 1988, tür.yer.; a.mlf., *1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi* (doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 21-27, 71-72, 88-90; a.mlf., "XIX. ve XX. Yüzyıllar Kafkasya Araştırmaları ve Osmanlı Arşivi", *Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu, 17-19 Kasım 2005 (Tebliğler-Tartışmalar)*, Ankara 2006, s. 421-440; a.mlf., "Hacı Murad", *DİA*, XIV, 490-491; M. Ganner, *Muslim Resistance to the Tsar: Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghestan*, London 1994, tür.yer.; a.mlf., *Sovyet Tarihçiliğinde Şâmil* (trc. M. Gökhan Menteş), İstanbul 1996, s. 9-15, 49; a.mlf., "The Siege of Akhulgoh: A Reconstruction and Reinterpretation", *Asian and African Studies*, XXV, Haifa 1991, s. 103-118; a.mlf., "The Imam and the Lord: An Unpublished Letter from Shamil to the British Ambassador in Constantinople", *JOS*, XIII (1993), s. 101-111; J. F. Baddeley, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şâmil* (trc. Sedat Özden), İstanbul 1995, tür.yer.; N. Luxemburg, *Rusların Kafkasya'yı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şâmil* (trc. Sedat Özden), İstanbul 1998, s. 199-273; Muhammed Tahir el-Karakî, *Dağıstan Kılıçlarının Parlamaşı*, İstanbul 1999, s. 281-343; Şâmil'in Kati-

bi M. Tahir el-Karahi'nin Kaleminden İmam Şâmil'in Hâtratu (haz. H. Ahmet Özdemir), Ankara 2000; Hasan Al Kadarî, *Âsâr-ı Dağıstan* (trc. Musa Ramazan), İstanbul 2003, s. 119-126; Fikret Efe, *Şeyh Şâmil'in 100 Mektubu*, İstanbul 2004; a.mlf., "Şeyh Şâmil'in Mektuplarının İçerik Analizi", *İslâmî Araştırmalar*, XVI/2, Ankara 2003, s. 263-280; Tarık Cermal Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, İstanbul 2005, s. 212-294; Candan Badem, *The Ottomans on The Crimean War: 1853-1856* (doktora tezi, 2007), Sabancı Üniversitesi, s. 135-139, 176-190; Mirza Kâzım Bey, "Muridizm i Şâmil", *Russkoe slovo*, sy. 12 (1859), s. 182-242; a.mlf., "O zncenii imama, ego vlast'i dostoinstvo", a.e., sy. 3 (1860), s. 274-306; P. B. Henze, "Unrewriting History-The Shamil Problem", *Caucasian Review*, VI, München 1958, s. 7-29; T. Tatlok, "The Centennial of the Capture of Shamil: A Shamil Bibliography", a.e., VIII (1959), s. 83-91; L. R. Tillett, "Shamil and Muridizm in Recent Soviet Historiography", *American Slavic and East European Review*, XX/2 (1961), s. 253-269; M. Yamauchi, "Sheikh Shamil and the Ottoman Empire in the Period of the Crimean War -Enlightened by the ATASE Archives in Ankara-", *Orient*, XXII, Tokyo 1986, s. 143-158; A. L. Jersild, "Who Was Shamil?: Russian Colonial Rule and Sufi Islam in the North Caucasus, 1859-1917", *CAS*, XIV/2 (1995), s. 205-233; Talip Mert, "Bir Hediye Türü Olarak İhsân-ı Şâhâne", *KAM*, XXXVI/141 (2007), s. 56-57; Fikret İşıtan, "Şeyh Şâmil", *İA*, XI, 468-474; A. Knysh, "Şhâmil", *EJ²* (İng.), IX, 283-288; Süleyman Uludağ, "Müridizm", *DİA*, XXXII, 50-51.

MUSTAFA BUDAK

ŞEYH ŞÜCÂÜDDİN KÜLLİYESİ

Eskişehir Seyitgazi' de
XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde
inşa edilen külliye.

Seyitgazi'ye yakın sayılan Aslanbey köyünde olup Şeyh Şücâüddin Türbesi'nde bulunan kitâbeye göre XVI. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Külliye geniş bir arazinin batı yönünde avlu içinde iki türbe (Şeyh Şücâüddin ve Demirtaş Paşa türbeleri), minare, mezarlar, yeni bir cami ve oniki-gen havuz; doğu yönünde ayrı bir avlu için-

de meydan evi, mutfak, depo ve fırından meydana gelmektedir. Her iki avlu kemerli açıklıklı bir kapı ile birbirine bağlanmıştı.

Kesme taşla inşa edilen Şeyh Şücâüddin Türbesi yüksek kasnaklı ve kurşun kaplamalı bir kubbe ile örtülmüş, yapının dış cephesi dikdörtgen yüzeyel nişlerle hareketlendirilmiştir. Sekizgen planlı ana mekânla doğusunda yer alan dışa taşkın konumdaki dikdörtgen planlı ve kubbeli giriş biriminden oluşmaktadır. Bu cephede yer alan kapı Bursa kemeri açıklıklıdır. İçteki basık kemerli kapının üstünde yer alan kitâbede, binanın Sultan Bayezid'in oğlu Yavuz Sultan Selim'in saltanatı zamanında Bâli Bey'in oğlu Kasım Bey tarafından 921 (1515) yılında yaptırıldığı belirtilmektedir. Yapının güney ve kuzeybatı cephesinde dikdörtgen açıklıklı birer pencere, iç kapının iki yanında dilimli kemerli birer niş bulunmaktadır. Kubbenin dıştan onaltıgen, içten yuvarlak kasnağını kalın profilli iki silme dolaşmaktadır. Kasnakta yer alan kitâbedeki 1183 (1769) tarihi bir tamirata işaret etmektedir. Kasnakta ve kubbe içinde bitkisel motifli kalem işi süslemeler görülmekte, kubbe üç sıra mukarnas ve dört sıra prizmatik dilimlerden oluşan kasnağa oturmaktadır. Türbede dilimli kemerli ve kalem işi süslemeli mihrap nişi ve ortada yaklaşık 5 m. uzunluğunda sanduka mevcuttur. Duvarlar pencere altlarına kadar Kütahya çinileriyle kaplanmış, duvarların üst kısımları mavi, lâcivert ve sarı renkli kalem işi çiçek ve yaprak motifleriyle, ayrıca yazılarla yoğun biçimde süslenmiştir. Türbede giriş biriminin güney cephesine bitişik olan minare kesme taştan dikdörtgen prizma kaideli, tuğla silindirik gövdeli ve çift şerefelidir. Şerefe altlarına beşer sıra kirpi saçak, minare gövdesinde mavi çinili şeritler ve kaval silmeli bilezikler dikkati çekmektedir.

Demirtaş (Mürvet Ali) Paşa Türbesi, Şeyh Şücâüddin Türbesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Tuğla ile inşa edilen türbe, yüksek kasnaklı kubbeyle örtülü sekizgen planlı mekân ve doğu cephesindeki dikdörtgen planlı, kubbeli giriş biriminden oluşmaktadır. Türbenin cephesini tek sıra, kasnağını çift sıra kirpi saçak dolanmaktadır. Yapının kuzey ve güneybatı cephesinde sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı pencereler bulunmaktadır. Giriş biriminin basık kemerli kapısından sonra türbe-ye batı cephesindeki kademeli basık kemerli kapıyla ulaşılmaktadır. İç mekânda beşgen nişe sahip mihrapla iki sivri kemer-

Seyh Şücâüddin
Külliyesi –
Seyitgazi /
Eskişehir